

Influence of the philosophy of language to writing of Slovak poetess Mila Haugova

[Vplyv filozofie jazyka na tvorbu slovenskej poetky Mily Haugovej]

Eva Hohn

DOI: 10.18355/XL.2018.11.02.57

Abstract

Poetess Mila Haugová has been known to Slovak audience for more than three decades. Her literary activity began in line with the Slovak symbolism. In the nineties of the 20th century the poetry of Haugová's poems changed. This process began after a short break, when Mila Haugová was engaged in translation activities, mainly from the contemporary Austrian literature. In our text, we have attempted to show, that this change occurred under the influence of the philosophy of language, which Haugová took from the Austrian author Ingeborg Bachmann as well as from the philosophy of poststructuralism. In the first part of the article we explain the concept of Bachmann's language critique, which was elaborated under the influence of the Austrian philosopher Ludwig Wittgenstein, especially his work *Tractatus Logico-Philosophicus* (1921). The second part of our article focuses on the influence of psychoanalysis and poststructuralism on Mila Haugová's poetry. Through the language, the Slovak poetess creates a new, own world of poetry. Crossing the borders of the language also represents crossing the borders of the being. This process is closely linked to the identity of the poet, whose existence acquires through writing a new, higher quality.

Key words: philosophy of language, existentialism, poststrukturalism, psychoanalysis, Slovak literature, Austrian literature

Anotácia

Poetka Mila Haugová je slovenskému publiku známa už viac než tri desaťročia. Svoju literárnu činnosť začala v súlade so slovenským symbolizmom kraskovskej línie. V deväťdesiatych rokoch 20. storočia sa poetika Haugovej básni mení. Tento proces sa začal po krátkej prestávke, počas ktorej sa Mila Haugová venovala prekladovej činnosti, hlavne zo súčasnej rakúskej literatúry. V našom texte sme sa pokúsili ukázať, že táto zmena nastala pod vplyvom filozofie jazyka, ktorú Haugová recipovala na základe lektúry rakúskej spisovateľky Ingeborg Bachmannovej ako aj filozofie postštrukturalizmu. V prvej časti článku objasňujeme koncept Bachmannovej jazykovej kritiky, ktorý si vypracovala pod vplyvom rakúskeho filozofa Ludwiga Wittgensteina, najmä jeho diela *Tractatus Logico-Philosophicus* (1921). Druhá časť nášho článku sa venuje vplyvu psychoanalýzy a postštrukturalizmu na poéziu Mily Haugovej. Prostredníctvom jazyka vytvára slovenská autorka nový, vlastný svet poézie. Prekračovanie hraníc jazyka predstavuje zároveň prekročenie hranice bytia. Tento proces je úzko spojený s identitou básnika, ktorého existencia nadobúda prostredníctvom písania novú, vyššiu kvalitu.

Kľúčové slová: filozofia jazyka, existencializmus, postštrukturalizmus, psychoanalýza, slovenská literatúra, rakúska literatúra

Úvod

„Myslím, že básnik má právo na všetko. Aj zmeniť poetiku. Možno je u mňa vývoj opačný, na začiatku tvorby som seba aj svet vnímala celistvejšie, ale potom sa pre mňa svet roztrieštil; stratami, hľadaniami, aj slepými uličkami a moja výpoveď začala byť fragmentárnejšia [...]. Nikdy som sa, myslím, nepúšťala ľahšou cestou komunikatívnosti... čitateľa nešetrim a ani na neho pri písaní nemyslím“ (Haugová, 2013: 45).

Vyjadrenie Mily Haugovej napovedá najlepšie, čo by sme v našom článku radi priblížili. Na začiatku stojí predpoklad, že lektúra a preklady tejto známej slovenskej poetky, ktorým sa venovala v druhej polovici 80. rokov minulého storočia, ovplyvnili jej vlastné texty a podľa nášho názoru možno hovoriť o zmene poetiky jej tvorby v na to nadväzujúcom období, teda v 90. rokoch minulého storočia.¹

Keď ešte pod pseudonymom Míla Srnková vydala v roku 1980 svoju prvú básnickú zbierku *Hrdzavá hlina*, bola jej poézia charakteristická viazaným veršom, rytmickou štruktúrou a ďalšími tradičnými lyrickými výrazovými prostriedkami.² Odklon od týchto príznakov možno pozorovať v básnickej zbierke *Premenlivý povrch* (1983)³. V básnických zbierkach vydaných v nasledujúcej etape 90. rokov je už na prvý pohľad výrazná zmena. V tejto fáze tvorby sa poetka odkláňa od svojich typických výrazových prostriedkov a básnické zbierky *Čisté dni* (1990), *Praláska* (1991), *Nostalgia* (1993), *Dáma s jednorožcom* (1995), *Alfa Centauri* (1997), *Krídlatá žena* (1999) a ďalšie nadobúdajú charakter veľmi subjektívnej, autenticky ladenej poézie. Typickými znakmi tejto lyriky sú voľný verš, asociácie, spomienky, monológy, komentáre, citáty a montáže. K tomu sa pridružuje častá zmena lyrického subjektu, tematizácia mýtov, rozprávok a pod. Dominantnými témami daného obdobia sa stávajú otázky spojené s bytím a jazyková hra.

Uvedený proces nastáva po šesťročnej publikačnej prestávke v druhej polovici 80. rokov, počas ktorej sa spisovateľka, ako sme už spomenuli, vo veľkej miere venovala lektúre a prekladom zo svetovej literatúry.⁴ Zmena poetiky v tvorbe Mily Haugovej sa podľa nášho názoru odohrala recepciou kritiky jazyka rezonujúcej v umení a vo filozofii v druhej polovici 20. storočia. Zasiahlo to aj literatúru rakúskej proveniencie, ktorej sa slovenská poetka v danom období intenzívne venovala (Huťková, 2017: 101). Uveďme napríklad jej preklady Friederike Mayröckerovej, Paula Celana, Georga Trakla či Ingeborg Bachmannovej. Pri poslednom mene sa v tejto súvislosti pristavme o niečo dlhšie.

Vplyv koncepcie jazyka rakúskej spisovateľky Ingeborg Bachmannovej

Sympatie so súčasnou rakúskou spisovateľkou Ingeborg Bachmannovou nemožno v tvorbe Mily Haugovej z 90. rokov minulého storočia prehliadnuť a lektúra a preklady z jej tvorby zanechali na textoch slovenskej poetky výrazný vplyv.⁵

---

¹ Na domácej literárnej scéne pôsobí už od začiatku 80. rokov a o dimenziách jej tvorby svedčia viac než dve desiatky básnických zbierok, dve knihy memoárov, ako aj preklady predovšetkým básnických textov z nemeckej, maďarskej, anglickej, japonskej a i. literatúry. Poetkine básne sa dočkali viacerých prekladov (do angličtiny, nemčiny, francúzštiny, ruštiny, gruzinčiny a pod.), ako aj literárnych ocenení. Z nich uveďme aspoň Prémium literárneho fondu za pôvodnú literárnu tvorbu, Cenu Klubu nezávislých spisovateľov či Cenu Dominika Tatarku. V roku 2002 vychádza od Stanislavy Chrobákovvej-Repar rozsiahla knižná štúdia poézie Mily Haugovej pod názvom *Míla Haugová*.

² O poetike tejto fázy tvorby hovorí Stanislava Chrobáková-Repar ako o „konfrontáci[i] s umiernenou symbolistickou poetikou kraskovského či haľamovského typu“ (Chrobáková-Repar, 2002: 13 – 14).

³ Viac pozri: Chrobáková-Repar (2002: 31).

⁴ Viac pozri: Chrobáková-Repar, 2002, kapitola *Druhé intermezzo: Labyrint mlčania*.

⁵ Ingeborg Bachmannová sa narodila v roku 1927, vyštudovala filozofiu na univerzite vo Viedni, kde u filozofa Viktora KRAFTA, člena Viedenského krúžku, obhájila dizertačnú prácu *Kritické prijatie existenciálnej filozofie Martina Heideggera* (Die kritische Aufnahme der Existentialphilosophie Martin Heideggers, 1950). Po druhej svetovej vojne bola v Nemecku považovaná za jeden z najvýraznejších talentov povojnovej literatúry nemecky hovoriacich

Báseň *Nebudeme chýbať?* (*Praláska*), venovaná Ingeborg Bachmannovej, je variáciou známej básne *Povedz mi, láska* od tejto rakúskej spisovateľky.

Chýbame, láska.

Musíme myslieť.

Nevynecháme nehu,

platíme za ňu kožou,

ženie nás zradná krv. [...]

Na striebre piesku krepčí plachý škorpión ... (Haugová, 1991: 27).

Na striebre piesku krepčí plachý škorpión [...].

Povedz mi, láska, to, čo neviem sama:

v tom krátkom strašnom čase mám sa stýkať

len a len s myšlienkami, nepoznať

nehu a nehu vôbec neprežiť?

Musíme myslieť? Nebudeme chýbať?

(Bachmannová 1986: 514).

V rokoch 1993 a 1995 preložila Mila Haugová štyri Bachmannovej básne: *Monológ kniežata Myškina...*, *Vý slová*, *Chod*, *myšlienka*, *Žiadne lahôdky*, ako aj dve eseje – *Pravda je ľudom prístupná* a *Literatúra ako utópia*. V roku 2003 vychádza Haugovej preklad Bachmannovej básni z pozostalosti pod názvom *Nepoznám iný lepší svet*. V roku 1995 publikovaný text *Telo slova je môj čas* od Mily Haugovej je zas holdom na Bachmannovú a v rovnomennej Haugovej básni (*Telo slova je môj čas*) z básnickej zbierky *Alfa Centauri* nachádzame centrálnu postavu Rusalky z Bachmannovej poviedky *Undine*.

V tom istom období vychádzajú v básnických zbierkach *Čisté dni* a *Praláska* dve básne slovenskej poetky: *Goya* (*Čisté dni*) a *Svedomie* (*Praláska*). Druhá báseň je uvedená citátom Charlesa Baudelaira: „*A temné zrenice upreté do prázdna ...*“, nastoľujúcim problém, ktorým sa Ingeborg Bachmannová zaoberala ako ešte len dvadsaťštyriročná študentka filozofie vo svojej dizertačnej práci.⁶ Mená práve týchto dvoch veľikánov umenia, Goyu a Baudelaira, uvádza totiž ku koncu svojej práce, keď uvažuje nad možnosťami umenia reprezentovať tie sféry života, ktoré nie sú uchopiteľné filozofiou. V súvislosti s tým sa v práci dočítame: „Potreba vyjadrenia tejto inej [emocionálnej] sféry skutočnosti, ktorá sa vymyká fixácii systematizujúcou existenciálnou filozofiou, prichádza v ústrety umenie so svojimi mnohorakými možnosťami v omnoho vyššej miere“ (Bachmann, 1985: 116, prel. E. H.). Vzápätí spisovateľka uvádza obraz *Kronos pohlcuje svoje deti* od Francisca Goyu a báseň *Priepasť* od Charlesa Baudelaira ako príklady zobrazenia konfrontácie moderného človeka so strachom a ničotou:

Tmy spánku desím sa jak iní temných jám,

tých hmlistých trasovísk, čo vedú neviem kam.

Bez konca vidím zem na všetky, všetky strany ... [...]

(Baudelaire, 1995: 61).

---

krajin. Od konca 50. rokov minulého storočia až do svojej smrti (1973) žila v Ríme. Od roku 1977 sa v jej rodnom meste Klagenfurte každoročne udeľuje mladým talentom literárna cena Ingeborg Bachmannovej. Okrem poézie je autorkou rozhlasových hier, libriet, esejí a prózy.

⁶ Svoju prácu písala v prospech logického pozitivizmu a jeho kritiky existenciálnej filozofie Martina Heideggera. Od poznávacej metódy logického pozitivizmu sa neskôr dištancovala vo svojich esejách o Viedenskom krúžku a Ludwigovi Wittgensteinovi (Pecníková, 2016: 1240).

Baudelairoom často tematizovaný zápas moderného človeka o zmysel života rezonuje v kontexte nanovo nastolených existenciálnych tém aj v poézii Mily Haugovej z fázy 90. rokov minulého storočia, v ktorej verše tematicky príbuzné baudelairovskej poézii znejú:

Slepí tancujú v noci.
Hladkajú si pomätenú tvár.
Uhádnú hádanku, ktorú
im dala smrť
[...] (Goya, Haugová, 1990: 38).

Vezmi ma so sebou do pekla,
ktoré si privlastňuješ, do horúcich
nedýchatelných nocí [...] (Svedomie, Haugová, 1991: 61).

Z ďalších veršov uvedených básní je možné usúdiť, že práve prostredníctvom umenia nadobúda existencia človeka pre obe spisovateľky novú, eticko-existenciálne motivovanú kvalitu.⁷ Tvorba sa stáva záchranou, „miestom“ úniku pred prázdnotou, pred stratou zmyslu sveta. Práve vďaka nej nadobúda život svoj cieľ. Pripomeňme si, že to bol už Aristoteles, ktorý považoval tvorbu (téchne) za najvyšší cieľ bytia. Tvorba bola preňho zároveň predpokladom na nastolenie prirodzeného poriadku (telos), na stvorení sveta. Teda aj umelecká činnosť spĺňa dôležitú poznávaciu funkciu,⁸ čo znamená, že cez ňu nadobúda existencia novú dimenziu. Na objasnenie tejto témy rezonujúcej v tvorbe Mily Haugovej v 90. rokoch minulého storočia majú obzvlášť veľký význam filozofické úvahy Ingeborg Bachmannovej (Mistrík, 2016: 107)⁹.

Vyššiu, etickú kvalitu života prostredníctvom literatúry (tvorby) vytýčila Ingeborg Bachmannová na základe svojho záujmu o filozofiu jazyka, a to tým, že vymedzila hranice medzi každodenným a literárnym jazykom. Učinila tak po svojej lektúre rakúskeho filozofa Ludwiga Wittgensteina a jeho diela *Tractatus logico-philosophicus* (1921). Ak uvážime, že v básňach slovenskej spisovateľky možno takisto nájsť citáty od Ludwiga Wittgensteina, môžeme sa prikloniť k nami nastolenému predpokladu, akým je vplyv filozofie jazyka na Haugovej tvorbu 90. rokov.¹⁰ Odkazuje na to aj ďalší moment – vo všetkých Bachmannovej textoch, ktoré začiatkom 90. rokov preložila Míla Haugová, je problematika jazyka ich ústredným motívom.

Ludwig Wittgenstein sa v *Traktáte* pokúsil ukázať, že zmysluplné výpovede možno urobiť len na základe empiricky verifikovateľných skutočností: „O čom nemožno hovoriť, o tom treba mlčať“ (Tractatus,¹¹ veta 7). A keďže v jazyku sú podľa neho zmysluplné len empiricky verifikovateľné skutočnosti, je nemožné hovoriť o niečom, čo nezodpovedá nároku logiky. Otázky etiky, estetiky a náboženstva zostávajú podľa Wittgensteina za hranicami vysloviteľného: „Preto nemôžu existovať ani vety etiky. Vety nemôžu vyjadrovať nič vyššie“ (T 6.42). „Je jasné, že etika sa nedá vysloviť. Etika je transcendentálna. (Etika a estetika sú jedno.“ (T 6.421). Hlavným Wittgensteinovým zámerom bolo síce vymedzenie hranice

---

⁷ U Mily Haugovej je to potrebné vnímať aj v kontexte straty druhá a priateľa, maliara Petra Ondreičku (1947 – 1990). Aj preňho bol Francisco Goya veľkým umeleckým vzorom.

⁸ Viac pozri: Pochat (1986: 48).

⁹ Pre hlbší prienik do otázok umenia a identity hovorí Erich Mistrík v knihe *Estetická výchova ako nástroj sebareflexie*. Autor tu poukazuje na to, že umelecká recepcia má existenciálny význam, v živote človeka je udalosťou a pomáha formovať jeho identitu.

¹⁰ Napríklad v básni *Blízkosť k bytiu* (Nostalgia) nachádzame úvodný citát z knihy *O istote* od L. Wittgensteina: „Ak vieš, že je tu ruka, tak všetko ostatné ti uznáme“ (Wittgenstein, 2006: 1).

¹¹ Ďalej už len T.

medzi vysloviteľným a nevysloviteľným, no paradoxným zostáva fakt, že hoci nevysloviteľné (etiku, estetiku) vymedzuje ako sféru nezmyselného, zároveň ho akceptuje.¹²

Bachmannová sa ako spisovateľka bránila proti logicko-empirickému určeniu jazyka, a preto sa nezamerala len na Wittgensteinovu logickú analýzu. Do centra jej pozornosti sa dostáva predovšetkým Wittgensteinovo „zoufalé úsilí o nevysloviteľné, [...] tedy ztroskotání jeho snahy o pozitívni vymezení filosofie [...]“ (Bachmannová, 2010a: 8). Podľa Bachmannovej Wittgenstein ukázal hranicu nielen jazyka, ale aj sveta, keď skonštatoval: „Logika vyplňa svet; hranice sveta sú aj jej hranicami“ (T 5.61). Filozof tak urobil podľa autorky preto, lebo ako sám povedal: „[subjekt] je hranicou sveta“ (T 5. 632).¹³

Myšlienky z *Traktátu*, hlavne jeho druhej časti, sú podľa Bachmannovej prekročením metódy logickej analýzy, pretože pravda, ktorú ponúka logika, je neuspokojivá. Wittgensteinom vytýčenú hranicu autorka načrtáva takto: „A co je tedy toto nevyslovitelné? Nejprve se s ním setkáváme jako s nemožností zobrazit samotnou logickou formu. Ta se ukazuje. Zrcadlí se ve větě. Věta jí vykazuje“ (Bachmannová, 2010a: 14). Keďže je podľa Bachmannovej logická forma nezobraziteľná, stojí na hranici vysloviteľného, „a ježto logika vyplňuje svět, ježto svět vstupuje do struktury logické formy, jsou její hranice hranicemi našeho světa. Takto chápeme vetu: ‚Hranice mého jazyka znamenají hranice mého světa‘ (T 5.6)“ (Bachmannová, 2010a: 14). Svoju pozornosť autorka upriamuje na poznávací subjekt a na hranicu, ktorú Wittgenstein vymedzil už spomenutou vetou: „Subjekt nepatří k svetu, ale je hranicou sveta.“ Prechod od zlého (Gauersprache) k novému jazyku je sprevádzaný existenciálnou skúsenosťou, a s tým spojenou novou morálkou, pretože, ako hovorí autorka, všetky predpoklady jazyka spočívajú v morálke (Dolník, 2013: 94-97). Vo svojej prvej frankfurtskej prednáške *Otázky a pseudootázky* o tom píše: „S novou rečí čelíme skutočnosti vždycky tam, kde dochází k morálnímu, poznávacímu zvratu, a ne tam, kde se někdo pokouší vytvořit řeč samu o sobě novou, jakoby se řeč sama mohla domoci poznání a sdělit zkušenost, kterou pisatel nikdy neučinil“ (Bachmannová, 2010b: 73). Ľudia stratili poznanie veličín dobra, lásky a viery. Slovanmi filozofa Martina Heideggera „homo barbarus musí hľadať späť homo humanus“, a ak sa má „[...] člověk ještě jednou dostat do blízkosti bytí, musí se nejprve naučit existovat v bezejmennosti“ (Heidegger, 2000: 12).¹⁴ Z vyjadrení Ingeborg

---

¹² Viac pozri: Zimmermann (1975: 62). Pre svoju argumentáciu Wittgenstein rozdelil výpovede na zmysluplné, zmysluprázdne a nezmyselné. Zmysluprázdne sú vety logiky.

¹³ V období pred vznikom *Traktátu* Wittgenstein spolupracoval s kruhom umelcov, filozofov a publicistov združených okolo časopisu *Der Brenner*. Ich obľúbeným filozofom bol Søren Kierkegaard a v časopise publikovali napríklad G. Trakl, K. Kraus a i. „Nemožno spochybňovať, že Wittgensteinovo zdôrazňovanie ‚etického významu‘, na ktorý sa *Traktát* vzťahuje, je ovplyvnené brennerským kruhom a podnietené lektúrou Kierkegaarda. Nasvedčuje tomu aj okolnosť, že svoje pojednanie ponúkol Wittgenstein na uverejnenie práve prostredníctvom Ludwiga von Fickera – s poznámkou, že ide práve tak o literárne ako o filozofické dielo a že preto je na správnom mieste vo vydavateľstve, ktoré publikovalo Haeckerove diela“ (Zimmermann, 1975: 44).

„Es kann kaum bezweifelt werden, daß Wittgensteins Betonung des ‚ethischen Sinnes‘, dem der Tractatus verpflichtet sei, vom Selbstverständnis des Brenner-Kreises geprägt und durch die Lektüre Kierkegaards nahegelegt worden ist. Dafür spricht auch der Umstand, daß Wittgenstein seine Abhandlung gerade durch Ludwig von Ficker zur Veröffentlichung angeboten hat – mit der Bemerkung, daß es sich ebensowohl um ein literarisches wie um ein philosophisches Werk handele und daß es daher in einem Verlag, der die Werke Haeckers publizierte, am richtigen Platze sei“ (Zimmermann, 1975: 44).

¹⁴ Nádej na zmierenie konfliktov súčasnosti vyjadruje Ingeborg Bachmannová slovami: „A já nevěřím v tento materialismus, v tuto konzumní společnost, v tento kapitalismus, v tuto nehoráznost, která se tu děje, obohacování lidí, kteří nemají právo se na nás obohacovat.“

Bachmannovej aj nemeckého filozofa existencializmu Martina Heideggera zaznieva konštatovanie obrovskej kultúrnej krízy, ktorej dôvody spočívajú v strate duchovnej a morálnej orientácie dneška (Pecníková-Slatinská, 2017: 320).

Nárok na novú morálku a nový jazyk kladie rakúska autorka hlavne na spisovateľa, pretože on je pre ňu nositeľom poznania a spolu s ním aj nového jazyka.¹⁵ V eseji *Pravda je ľuďom prístupná*, ktorý do slovenčiny preložila Míla Haugová, sa dočítame: „Teda úlohou spisovateľa nemôže byť popieranie bolesti, zastieranie jej stôp, či zámena za niečo iné. Musí si bolesť naopak uviesť a aby sme ju mohli uvidieť, musí ju ešte raz odhaliť [...]“ (Bachmannová, 1995: 6). Spisovateľ má v rukách nástroj, literatúru, akým možno ukázať zlo sveta a pokúsiť sa o jeho nápravu.

Existenciálny rozmer hranice jazyka a sveta ovplyvnil podľa nášho názoru Milu Haugovú rozhodujúcim spôsobom. Počnúc básnickou zbierkou *Čisté dni* sa pre ňu jazyk – literatúra stávajú „domom bytia“, miestom, bez ktorého niet inej možnosti existencie. Aj z tohto dôvodu sú nový jazyk, hranica jazyka a sveta hlavnými motívmi tvorby 90. rokov. Uvedme len niekoľko z mnohých príkladov hranice jazyka a jazyka ako heideggerovského „domu bytia“ z veršov Mily Haugovej

Niekedy nemôžem hovoriť o ničom, [...] verš sa dvojjazyčne zadfha v hrdle. [...] Len uvoľniť zovretie žeravých viečok, len dovoliť rukám dotýkať sa, len otvoriť ústa čistému slovu, [...] (*Čisté dni*, Haugová, 1990: 64, 65)

... unvollendete... slová miznúce v cudzom jazyku,
Slová, ktoré prepisuje jazyk osamotene sa chvejúci...
...Teraz pre túto chvíľu neexistuje hranica. Zjaví sa, ak sa ju pokúsím prekročiť? (*Nostalgia*, Haugová, 1993: 104).

Nie to čo jestvuje prítomnosťou. Subjekt chce niečo *iné*:
(...) na tom istom mieste iné sny, láskavý lukostrelec
so šípom, v ktorom sa udržal vietor, ešte váha
... narodená
pre iné miesto ... (*Alfa Centauri*, Haugová, 1997: 9).

Recepcia postštrukturalizmu

Takto by sme mohli pokračovať naprieč všetkými básnickými zbierkami z 90. rokov. Nie je to však len hranica jazyka, ale predovšetkým hranica sveta, ktorú človek tvorbou prekračuje (Jančovič, 2013: 19). Veď podľa Wittgensteina je subjekt hranicou sveta. A tak Haugovej zápas o prekračovanie hraníc neutícha, naopak, nadobúda novú dimenziu. Daný proces sa paralelne odohráva aj na poeticko-jazykovej úrovni, pričom slovenská poetka siaha po pojmovom inštrumentáriu psychoanalyticky motivovanej koncepcie jazyka. Jadrom básnickej zbierky *Nostalgia* sa stáva cyklus pätnástich básní pod názvom *Genotext* a v roku 2001 vychádza pod týmto názvom celá básnická zbierka. Oslobodenie sa od symbolických štruktúr a performatívneho jazyka je typickým znakom uvedenej lyriky. Je to práve pojem *genotext*, ktorý použila Julia Kristeva, predstaviteľka francúzskeho postštrukturalizmu. Za *genotext* považuje všetko, čo súvisí

Věřím opravdu v něco, čemu říkám ‚nadejde den‘. [...] Kdybych v to už dál nemohla věřit, nemohla bych ani dál psát“ (Bachmannová, 2009: 232).

¹⁵ V *Poetike* pripísal Aristoteles umeleckému poznaniu väčšiu váhu než vedeckému poznaniu (Aristotelés, 1996: 75).

s procesom vzniku významu. Ten je podľa nej v úzkej závislosti od semiotického, čím označuje procesy, pri ktorých sa energia presúva a blokuje, ako napríklad pudové dispozície. Určité množstvá energie prebiehajú subjektom tak, že sa počas utvárania vzniku významu v závislosti od rodinných a spoločenských tlakov blokujú alebo prelínajú. *Genotext* sa dá v jazyku rozpoznať, avšak v zmysle štrukturalistickej jazykovedy nie je v texte rozpoznateľný. Existujú znakové systémy, ako napríklad hudba, ktoré spočívajú práve na semiotickom.

V ďalších básnických zbierkach najmä z druhej polovice 90. rokov minulého storočia básne slovenskej poety úplne strácajú funkciu významových celkov a až alogicky komponované verše pripomínajú veľa krát viac hudobné a vizuálne než jazykové výpovede. Prostredníctvom jazyka sa v Haugovej „genotextovej“ lyrike pred nami otvára svet semiotických procesov, procesov vzniku významu. Slová, morfémy a hlásky zastupujú samostatné sémantické celky, čo v praxi znamená rozbíjanie významových polí, delenie lexikálnych jednotiek na morfematické časti a pod. Príznačnou črtou je nerešpektovanie písania veľkých písmen, nedodržiavanie interpunkcie a i. Okrem toho v mnohých básňach možno odhaliť psychoanalyticky motivovaný pôdorys, pričom sa poetický jazyk podieľa na vytváraní vlastnej identity básnického subjektu: „Puberta, do ktorej si hlbíme neisté zázemie. Každé odovzdanie je konečné? Sme zlodejky nepravých vecí?“ (*Nostalgia*, 1993: 65). Často využívaný motív zrkadla má podľa nášho názoru takisto psychoanalyticky motivovanú funkciu. V psychoanalytickej teórii postštrukturalizmu predstavuje zrkadlo sebaodcudzenú identitu.¹⁶ Subjekt sa spoznáva len ako produkt cudzieho očakávania a predstáv a svoju kľamlivú celistvosť situuje len na fiktívnej úrovni – v zrkadle. Identifikácia s obrazom druhho znamená potom vždy zneuznanie vlastného ja:

...za-nechaj stopu. stopu prstov,
dlaní, seba, krvi;
stopa slova je slovo vy-
trhnuté z tvojich mlčaní.

... u-kry sa **v zrkadle**,
v pre-trvávajúcej rane,
slovo vytesané znútra;
zmŕtvychvstanie (*Nostalgia*, Haugová, 1993: 74 -75).

Tu už nevrháš ani tieň
do zrkadla;
pokúšaš sa udržať, čo ti ešte
zostalo
svetlo svetla
svetlo tela
telo svetla
telo tela

pozmenený tvar cudzej duše (*Nostalgia*, Haugová, 1993: 40). Azda aj preto je v básnických zbierkach nasledujúcich po *Nostalgii* typickým príznakom hľadanie identity. Básnické ja sa mení, vytráca, zomiera, rodí sa a štylizuje do iných subjektov, ako napr. v básni *Socha* (*Nostalgia*):

...pod', Théta po tejto ceste,
bez vynechania zákrut,
ne-píš,
ne-hovor,

---

¹⁶ Viac pozri: Lacan, 1973: 61 – 70.

ne-pohni sa,
rovnako si ohrozená slovom
i mlčaním?
...kam sa schováš? tráva je
nízka, piesok sa rozsýpa medzi
prstami (len hlina, hlina nás prijme)
(*Nostalgia*, Haugová, 1993: 74).

Už v spomínanej básni *Telo slova je môj čas* figuruje ako jeden z mnohých náhradných básnických subjektov postava *Undine*, hrdinka z Bachmannovej rovnomennej poviedky. Avšak na rozdiel od *Undine* rakúskej spisovateľky, ktorej život v láske sa nenaplnil, a preto odchádza späť medzi prírodné živly, je Haugovej *Undine* individuálno-psychologickou reprezentáciou básnického jazyka. Cez jazyk vytvára svoj vlastný svet poézie predstavujúci nový, „čistý“ svet. Svet Haugovej hrdinky sa naplňa prostredníctvom písania – tvorby. Nájdením nového jazyka sa literatúra stáva konkrétnou utópiou: „Navždy sa zatvoríš do slov kde chceš prebývať: s telom / vybaveným zúfalstvom: Undine ženský duch vody: priezračný oheň: / horiace vlasy, ústa ruky“ (*Alfa Centauri*, 1997: 63). Zbierky druhej polovice 90. rokov minulého storočia (*Alfa Centauri*, *Dáma s jednorožcom*) možno preto nazvať aj básnickými realizáciami poetických svetov.

Hľadanie novej, eticky motivovanej identity lyrického subjektu v tvorbe Mily Haugovej je podľa nás návratom k podstate a budovaniu novej, autonómnej existencie (Bednarova, 2011: 19). Na úrovni (poetického) jazyka sa strata zmyslu sveta a návrat k nemu v tvorbe Mily Haugovej prejavuje odklonom od jazyka, ktorý stratil svoj pôvodný zmysel, je len zmaterializovaným znakom. Z tohto dôvodu hľadá spisovateľka taký jazyk, v ktorom by súcno bolo rozpoznateľné (Wyller, 1996: 57 – 81).¹⁷

Záver

Zostáva na čitateľovi, či si poéziu z tejto etapy slovenskej poetky osvojí alebo nie. V každom prípade však možno konštatovať – lyrika Mily Haugovej z jej novej fázy je pokusom preniknúť k podstate jazyka a takisto zmyslu života. A to je v dnešnej postmodernej dobe a jej virtuálnej realite vytváranéj umelými jazykmi a sprevádzanej úplným odcudzením aktuálny jav. Opäť sa teda vráťme k utópii – aspoň básnik, umelec je schopný vidieť viac. A tak Míla Haugová pokračuje v odkaze Ingeborg Bachmannovej – v odkaze literatúry ako utópie.

Článok vznikol v rámci riešenia projektu Kega 033UMB-4/2018 - Inovatívne metódy vo výučbe kultúrnych štúdií.

Bibliographic references

- ARISTOTELES. 1996. Poetika. Praha: Svoboda. ISBN 80-205-0295-5.
BACHMANNOVA, I. 1993. Literatura ako utopia. In: Romboid, vol. 28, n. 6, pp. 73 – 80. ISSN 0231-6714.
BACHMANNOVA, I. 1993. Monolog kniezata Myskina k baletnej pantomíme Idiot – Myskin rozprava o poprave. In: Romboid, vol. 28, n. 6, pp. 81–82. ISSN 0231-6714.
BACHMANNOVA, I. 1995. Pravda je ludom prístupna. In: Romboid, vol. 30, n. 7, pp. 6 – 7. ISSN 0231-6714.

---

¹⁷ V dialógu *Kratylos* sa Platón zamýšľa nad jazykom tak, že hľadá reálny jazyk. Objasňuje to prostredníctvom histórie vlastných mien (Kováč), ktoré stratili svoj pôvodný význam. Na rozdiel od dnešného, odetymologizovaného jazyka bolo v tejto dobe súcno v jazyku ešte rozpoznateľné.

- BACHMANNOVA, I. 1995. Telo slova je moj čas. In: *Aspekt*, vol. 1995, n. 1, pp. 100.
- BACHMANNOVA, I. 1995. Chod, myslienka, Ziadne lahodky, Vy slova, *Aspekt*, vol. 1995, n. 1, pp. 98–99.
- BACHMANN, I. 1985. Die kritische Aufnahme der Existentialphilosophie Martin Heideggers. München: Piper. ISBN 349-202-786-5.
- BACHMANNOVA, I. 2010a. Ludwig Wittgenstein / K jedne kapitole najnovších dejín filosofie. In: *Misto pro nahody. Eseje o literature / hudbe / filosofii*. Praha: Triada. pp. 7-16. ISBN 978-80-87256-14-5.
- BACHMANNOVA, I. 2010b. Otázky a pseudotázky. I. Frankfurtska prednáška. In: *Misto pro nahody. Eseje o literature / hudbe / filosofii*. Praha: Triada. pp. 65-79. ISBN 978-80-87256-14-5.
- BACHMANNOVA, I. 2009. Ctvero vyjadrení. In: *Misto pro nahody. Eseje / prozy / rozhovory*. Praha: Triada. pp. 231-233. ISBN 978-80-87256-00-8.
- BACHMANNOVA, I. 1986. *Odroceny čas*. Bratislava: Slovenský spisovateľ. (Bez ISBN).
- BAUDELAIRE, Ch. 1995. *Kvety zla*. Bratislava: Slovenský spisovateľ. ISBN 80-220-0643-2.
- BEDNAROVA, K. 2011. Ku geneze autobiografického gesta v literarnom diskurze. In: *World Literature Studies*, vol. 3, n. 2, pp. 19-27. ISSN 1337-9275.
- DOLNIK, J. 2013. Interpretácia ako konstituent človeka, komunikácie a porozumenia. In: *Jazykovedný časopis*, vol. 64, n. 2, pp. 93-108. ISSN 1337-6853.
- HAUGOVA, M. 1990. *Ciste dni*. Bratislava: Smena. ISBN 80-221-0060-9.
- HAUGOVA, M. 1991. *Pralaska*. Bratislava: Slovenský spisovateľ. ISBN 80-220-0260-7.
- HAUGOVA, M. 1993. *Nostalgia*. Bratislava: Slovenský spisovateľ. ISBN 80-220-0447-2.
- HAUGOVA, M. 1997. *Alfa Centauri*. Banská Bystrica: Drewo a srd. ISBN 978-80-9672-708-7.
- HAUGOVA, M. 2013. *Tvrde drevo detstva. Z denníkov a rozhovorov*. Levice: KK Bagala. ISBN 978-80-8108-073-9.
- HEIDEGGER, M. 2000. *O humanismu*. Rychnov nad Kneznov: Jezek. ISBN 80-85996-32-4.
- HUTKOVÁ, A. 2017. The translation theory of the Nitra School and contemporary communication models of literary translation: a case study. In: *World Literature Studies*, vol. 9, no. 2, pp. 99-114. ISSN 1337-9275.
- CHROBAKOVA–REPAR, S. 2002. *Mila Haugova*. Bratislava: Kalligram. ISBN 80-7149-483-6.
- JANCOVIC, I. 2013. Nespolahlivost vo fikcnom a faktualnom narative. (Kontexty, diferencie, paralely.) In: *World Literature Studies*, vol. 5, n. 1, pp. 17-30. ISSN 1337-9275.
- KRISTEVA, J. 1978. *Die Revolution der poetischen Sprache*. Frankfurt am Main: Suhrkamp. ISBN 978-3-518-10949-6.
- LACAN, J. 1973. Das Spiegelstadium als Bildner der Ichfunktion. Wie sie uns in der psychoanalytischen Erfahrung erscheint. In: *Schriften I*. Olten: Walter-Verlag. pp. 61–70. ISBN 3-530-50201-4.
- MISTRÍK, E. 2016. *Estetická výchova ako nástroj sebareflexie*. Bratislava: Pedagogická fakulta, Univerzita Komenského Bratislava. ISBN 978-80-223-4207-0.
- PECNIKOVA, J. 2016. Volunteering and activism as forms of active citizenship. In: *Teorija in Praksa: družboslovna revija*. Ljubljana, vol. 53, no. 5, pp. 1236-1245. ISSN 0040-3598.
- PECNIKOVA, J. – SLATINSKA, A. 2017. The role of Irish language teaching : cultural identity formation or language revitalization? In: *European journal of contemporary education*, vol. 6, no. 2, pp. 317-327. ISSN 2304-9650.
- POCHAT, G. 1986. *Kulturgeschichte*. Köln: DuMont Verlag. ISBN 3-7701-1893-6.
- WITTGENSTEIN, L. 2003. *Tractatus logico-philosophicus*. Bratislava: Kalligram. ISBN 807-1496-006.
- WITTGENSTEIN, L. 2006. *O istote*. Bratislava: Kalligram. ISBN 80-7149-799-1.
- WYLLER, E., A. 1996. *Pozdni Platon*. Praha: P. Rezek. ISBN 80-86027-00-7.

ZIMMERMANN, Jorg. 1977. Wittgensteins sprachphilosophische Hermeneutik. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann. ISBN 3-465-01117-1.

Words: 4247

Characters: 30 521 (16,96 standard pages)

Mgr. PhD. Eva Höhn
Department of European Cultural Studies
Matej Bel University
Tajovskeho 40, 97401 Banska Bystrica
Slovakia
eva.hohn@umb.sk